JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Saarinen, Taina

Title: Kaiken keskellä kollegiaalisuus

Year: 2018

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Kirjoittaja, 2018.

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Saarinen, T. (2018). Kaiken keskellä kollegiaalisuus. Kasvatus, 49(4), 352-354.

Kansilehti

Kaiken keskellä kollegiaalisuus

Kirjoittaja: Taina Saarinen, yliopistotutkija, dosentti
puhelin: 0400 247 970
postiosoite ja laitos:
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto
sähköpostiosoite: taina.m.saarinen@jyu.fi

Kaiken keskellä kollegiaalisuus

Välimaa, Jussi. 2018. Opinteillä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle. Kuopio: University Press of Eastern Finland. 378 s.

Historian ja nykyajan suhteeseen liitetään usein klisee, että nykyisyyttä ei voi tuntea ilman historian tuntemusta. Kysymys ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen -- nykyisyys ei ole historiallisten tapahtumien itsestään selvä ja vaihtoehdoton seuraus, vaan nykyisyyden ja historian suhde on moniulotteisempi. Jussi Välimaa tekee teoksessaan *"Opinteillä oppineita"* suomalaisen korkeakoulutuksen historiallisen synteesin, mutta kommentoi samalla nykyisen korkeakoulupolitiikan toimintaa tai toimimattomuutta historiallisten kerrostumien näkökulmasta.

Kerrostunut historia

Yliopistojen perustehtävä (opetus, tutkimus ja tutkintojen myöntäminen) on pysynyt yllättävän samana vuosisatojen ajan, mutta niiden yhteiskuntasuhteet ja yhteiskunnallinen tehtävä ovat muuttuneet vuosien mittaan. Tämä on Välimaan mukaan johtanut korkeakoulutuksen kerrostuneeseen rakenteeseen, jossa eri aikojen tuottamat yhteiskunnalliset tehtävät kertyvät entisten päälle. Kirjan kantava ajatus onkin tämän kerrostuneisuuden tuottama jännite yliopistojen sisällä ja niiden yhteiskuntasuhteissa.

Entisenä Jyväskylän yliopiston korkeakoulututkimuksen professorina Välimaa lähestyy aihettaan yhtäällä historian ja toisaalta korkeakoulututkimuksen ja etenkin sen yhteiskuntapoliittisen näkökulman kautta. Välimaalla on historioitsijan tausta, mutta kirjan edetessä ote muuttuu sosiologisemmaksi. Välimaa perustelee lähestymistapoja etäisyyden ottamisella; korkeakoulututkijat kun aina tutkivat omaa organisaatiotaan. Välimaa on kirjoittanut aiheesta lyhyempiä esityksiä aiemmin, mutta kirjan hän ilmoittaa esipuheessa kirjoittaneensa suomeksi, koska halusi lukijoikseen (suomalaisten) korkeakoulujen tutkijat, opettajat, opiskelijat, hallintohenkilöstön, ja ne muut kansalaiset, joita korkeakoulutuksen historia kiinnostaa.

Kirjan keskiössä on yliopiston jännitteinen asema yhteiskunnassa. Yliopistot ovat yhtäällä instituutioita eli yhteiskunnallisesti järjestyneitä tapoja tuottaa ja siirtää tietoa ja ajattelutapoja. Toisaalla ne ovat organisaatioita, eli tapoja järjestäytyä yksiköiksi tuottamaan korkeinta opetusta ja tutkimusta. Instituution, yliopisto-organisaatioiden ja yhteiskunnan suhteista sekä näiden pohjalta syntyvistä historiallisista kerrostumista syntyy tämän kirjan keskeinen dynamiikka.

Vaikka ensimmäinen suomalainen yliopisto perustettiin vasta 1600-luvulla, Välimaa aloittaa historiallisen tarkastelun keskiajan eurooppalaisista yliopistoista, joissa suomalainen oppineisto tuolloin kouluttautui. Tuolloin muotoutuivat myös ne periaatteet (tai “vakaumukset”, s.52), joihin yliopistojen toiminta perustuu: vakaumus ihmisen arvokkuudesta, vakaumus järjestyneestä universumista, vakaumus ihmisen mahdollisuudesta hallita ympäristöään, kriittisen ajattelun ja asenteen hyväksyminen, ja tiedon julkisen luonteen painottaminen. Kun näihin vakaumuksiin liitettiin yhteistoiminnan perusteeksi syntynyt kollegiaalisuuden toimintamalli, niin tuloksena oli instituutio, joka oli valmis muuttumaan ja elämään erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa.

Kansallisen yliopiston monenlaiset perustamistarpeet

Kansallisen yliopiston tarve Suomessa tuli ilmeiseksi reformaation ja keskitetyn valtion synnyn aikoihin. Syynä eivät kuitenkaan olleet pelkästään valtiollisen yhtenäistämispolitiikan tarpeet, vaikka tähän yleensä historiankirjoituksessa viitataan. Välimaan synteesissä Turun Akatemian perustamiseen vaikuttivat erilaiset politiikkaan, virkamiesten koulutustarpeeseen, vallanpitäjien omiin motiiveihin ja Suomen koulutustason nostamiseen liittyvät tekijät. Turun Akatemia toi suomalaisen korkeakoulutuksen kerrostumiin vielä nykyäänkin näkyviä hallinnon rakenteita ja akateemisia rituaaleja.

Autonomian ajan korkeakoulukehitystä kuvatessaan Välimaa tukeutuu Osmo Jussilan ajatukseen autonomian ajasta kahtena aikakautena. 1800-luvun alkupuolella Suomi näyttäytyi vielä Venäjän provinssina, toki etuoikeutettuna sellaisena. Vuosisadan puolivälissä alkanut kehitys kohti valtiollista rakennetta näkyy myös korkeakoulutuksen kehityksessä, kun Keisarillisen Aleksanterin yliopiston professorikunta osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kansalaisyhteiskunnan muodostamiseen. Välimaan kirjan nimikin juontuu tästä taitekohdasta

Suomen historiassa: Jaakko Juteinin runo *Laulu Suomesta* viittaa vielä valistukseen ja oppimiseen, mutta myös koulutuksen yhteiskunnalliseen herättäjätehtävään. Yliopiston opetustehtävän päälle alkoi kasautua kansalaisyhteiskunnan ja kansakunnan muodostamisen tehtäviä.

Itsenäistymisen jälkeistä aikaa Välimaa tarkastelee kahdessa jaksossa, joita luonnehtivat sekä poliittiset että koulutuksen rakenteisiin liittyvät tekijät. Poliittisina vaiheina näyttäytyvät sotaa edeltänyt ns. Valkoisen Suomen aika ja sodanjälkeinen hyvinvointivaltion rakentamisen aika. Koulutuksen rakenteelliset kysymykset puolestaan liittyivät keskeisesti koulutukseen osallistumiseen, kun sotia edeltävällä ajalla korkeakoulutus oli tarkoitettu rajatulle opiskelijajoukolle, ja sotien jälkeen puolestaan alkoi korkeakoulutuksen massoittumisen aika.

Kaikkiaan 1900-lukua luonnehtivat Välimaan tarkastelussa laajentumisen ja massoittumisen sekä yhdenmukaistumisen ja erilaistumisen jännitteet. 1900-luvulle tultaessa analyysia alkaakin entistä enemmän ohjata ensisijaisesti korkeakoulututkimuksen eikä enää niinkään historiantutkimuksen tematiikka ja kirjallisuus. Loppuun koottu keskustelu kollegiaalisuudesta, akateemisesta työstä ja tieteenalakulttuureista kokoaa kirjan historiallisesti kiertyneet teemat yhteen ja nostaa kirjan uudelle tasolle.

Kollegiaalisuuden kokoava periaate

Juuri kollegiaalisuuden käsite ja toimintamalli tuottaa kirjan punaisen langan. Välimaan yliopistotarkastelu pyörii hyvin paljon yliopisto-opettajien ja opiskelijoiden sisäisen ja välisen dynamiikan välillä. Keskiaikaiset eurooppalaiset yliopistot olivat Välimaan mukaan alun perin opiskelijoiden ja opettajien “eettisiä yhteisöjä” ja Välimaa esittääkin, että ilman tätä “tieteellisen kilvoittelun eettistä perustaa” yliopisto olisivat organisaatioina ja instituutiona jo kadonneet (s. 54). Tähän kytkeytyy kollegiaalisuuden yhteistoiminnallinen periaate, joka puolestaan edelleen näkyy yliopistojen hallinnon ja päätöksenteon kerroksissa.

Sekä nykyisen korkeakoulupolitiikan onnistumista että epäonnistumista selittääkin Välimaan tarkastelussa erilaisten kollegiaalisten, demokraattisten ja manageriaalisten kerrostumien

yhtäaikainen läsnäolo. Kollegiaalisessa perinteessä päätöksenteko perustuu konsensukseen pyrkimiseen ja argumentointiin. Demokraattisessa kerrostumassa keskeistä on äänestyksillä osoitettava enemmistövalta. Tuorein eli manageriaalisuuden kerrostuma on tuonut yliopistoihin johtajavallan ja tehokkuuden toimintatapoja.

Korkeakoulutuksen toimintamallien ja ajattelutapojen erilaiset kerrostumat tuottavat erilaisia toiminnan rytmejä jotka puolestaan aiheuttavat kitkaa säilyttävien ja muuttavien, hitaiden ja nopeiden jännitteiden välillä. Tämä on Välimaan näkemyksessä myös yliopistojen vahvuus: sekä kriittistä haastamista että säilyttävää organisaation sääntöjen noudattamista tarvitaan. Kirja onkin sellaisenaan erinomaista luettavaa koulutuspolitiikan ja –historian tutkijoille ja opiskelijoille, mutta myös yliopistojen hallinnossa toimiville sekä opetus- ja kulttuuriministeriön väelle etenkin kirjan loppuosan keskustelut antavat perspektiiviä nyky-yliopistojen toimintaan instituutiona ja organisaationa.

Historiallisen ja yhteiskunnallisen yhteen nivoutunut tematiikka kantaa Välimaan teosta. Yhteiskunnallinen näkökulma näkyy myös siinä, että Välimaa ei kerro historiallista tarinaa sellaisenaan, vaikka tarina kronologisesti juoksutetaankin. Sen sijaan hän kuvailee yliopiston ja yhteiskunnan kierteistä suhdetta erityisesti opiskelijoiden, henkilökunnan ja kollegiaalisuuden käsitteen kautta. Pyrkimys tarkastella korkeakoulutusta historiallisina kerrostumina, ei niinkään lineaarisena tarinana onkin ehdottomasti kirjan parasta antia. Toisaalta historiallisten kerrostumien ja toiminnan erirytmisten dynamiikkojen hahmottaminen tekee kirjasta paikoitellen myös vaikealukuisen. Yksi ylimääräinen muokkauskierros olisi voinut auttaa teemojen ja tekstin luettavuuden kirkastamiseen. Marjo Jalavan *University in the Making of the Welfare state* (2012) puuttuu hieman yllättävästi Välimaan käsittelemästä kirjallisuudesta. Jalava kirjoittaa historian ja yhteiskunnan kerrostuneisuudesta vähän samaan tapaan kuin Välimaa puhuessaan suomalaisen hyvinvointivaltion ja korkeakoulutuksen yhteenkietoutumista 1970-luvulta alkaen. Jalavan kirja olisi tarjonnut Välimaan teokselle kiinnostavan keskustelukumppanin etenkin sotienjälkeisen ajan tarkastelulle.

Historia ei toista itseään, mutta toistuvat teemat nousevat esiin uusissa konteksteissa.

Kansainvälistyminen ja laatukysymykset ovat yhtä lailla Ruotsin ajan kuin 1960-luvunkin kysymyksiä. Ylioppilastulva ja laiskat opiskelijat ovat aina herättäneet huolta ja pahennusta. Keskiössä näyttää kuitenkin loppujen lopuksi olevan kollegiaalisuus, joka toimintatapana ja eetoksena kiertyy kaikkiin muihin teemoihin yliopistojen henkilöstörakenteen ja tutkimusta edistävän kriittisen keskustelun perinteen kautta.